
УДК 811.161.2 : 378.096+378.16:81'26 (1-4) (477.75)

Юрій Прадід (м. Сімферополь)

РОЛЬ ФАКУЛЬТЕТУ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ім. В.І. ВЕРНАДСЬКОГО В УДЕРЖАВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В КРИМУ¹

У статті йдеться про розширення сфери функціонування української мови як державної в Автономній Республіці Крим за часів незалежності України, наголошено на першорядній ролі факультету української філології Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського в цій важливій справі.

Ключові слова: українська мова, удержавлення української мови, факультет української філології, Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, Автономна Республіка Крим.

Незважаючи на те, що понині чинний Закон України «Про мови в Українській РСР», прийнятий ще в жовтні 1989 р., українська мова як державна почала фактично утверджуватися в Криму лише після набуття Україною 24 серпня 1991 р. статусу суверенної та незалежної держави.

Спочатку цей процес помітно гальмувався, адже не лише проросійські громадські організації, але й державні органи влади і місцевого самоврядування, засоби масової інформації відкрито виступали проти запровадження української мови як державної в Автономній Республіці Крим. Ось, наприклад, як висловлювався з цього приводу в 1997 р. редактор відомої своїми шовіністичними поглядами газети «Крымская правда» М. Бахарев (до речі, з травня 2005 р. й до сьогодні

¹ В основу статті покладений виступ на Пленумі Наукової ради «Українська мова» в Інституті української мови НАН України 5 листопада 2010 р.

він заступник Голови Верховної Ради АРК): «Немає такої української мови. Це мова черні... Це мова, яку штучно придумали Шевченко й інші авантюристи. Я вам скажу більше — немає і такої нації «українці», як і немає ніякого майбутнього в Українській державі» [1]. Верховна Рада автономії, окремі міські ради ухвалювали рішення про використання російської мови як офіційної, дію яких, зрозуміло, органи прокуратури призупиняли через невідповідність їх Конституції України.

У своїй статті «Українська мова як державна у труднощах її становлення» О.Б. Ткаченко зауважує: «Не могла і не може поки що бути подолана ще одна гальмівна для загального поширення української мови обставина, а саме поділ східних етнічних українців на три виразні групи, кожна з характерною для них мовою (або різновидом мови) і відповідною мовно-національною (або середовищно-соціальною) свідомістю» [2: 5]. Усіх східних українців учений поділяє на: 1) (свідомих) українців (за місцевою узвичаєною російською назвою «(щирые) українцы», які користуються українською літературною мовою, причому переважно не тільки службово, а й для «хатнього вжитку» і часто за будь-яких інших обставин); 2) етнографічні українці, які користуються українською мовою не через переконання, а завдяки тому, що народилися й вирости в українськомовному (здебільшого, сільському або містечковому) середовищі; 3) малоросіяни (самоназва — «русские»; російське позначення — «малороссы», українське — «малороси», «міщани», «перевертні». Це — городяни, які вирости в атмосфері російської мови і культури і в російськомовному (велико)міському оточенні [2: 5 — 6].

Сказане повною мірою стосується й українців, котрі мешкають у Криму, адже серед них теж чимало малоросіян, які навіть свої прізвища в паспорті на манір російського *Соркіна* записали *Бутіна* замість *Бутина*, *Буртіна* замість *Буртина* і под. Немає сумніву в тому, що й свідомі росіяни, які поважають державу, в якій живуть, швидше б заговорили українською, якби приклад показували етнічні українці.

Слід зауважити, що три події істотно вплинули на прискорення процесів, пов'язаних із розширенням сфери функціонування української мови як державної в кримській автономії, дві з яких якраз і припадають на часи незалежності України.

Подія перша. 31 грудня 1992 р. у Сімферополі побачив світ перший номер першої української газети «Кримська світлиця», яка згодом навіть отримала статус загальнонаціонального видання. Сьогодні, на превеликий жаль, доводиться констатувати, що ось уже з травня 2010 р. газета не виходить і навіть розглядалося питання про її закриття, однак на клопотання української громади влада змушена була відреагувати й виділити кошти на її видання, а тому найближчим часом, як стверджують можновладці з Києва, газета знову виходитиме регулярно.

Подія друга. 19 червня 1997 р. у Сімферополі з'явилася перша українська школа-гімназія, яка й досі залишається єдиною в Криму

школою з українською мовою навчання. Власне, тоді, у 1997 р., було тільки приміщення школи при колишній німецькій кірсі ХІХ ст., а навчальний заклад належало ще створити. Нині можна констатувати — гімназія відбулася і достойно вже друге десятиліття виконує свою місію. З 2004 р. вона розміщується в блискучому сучасному архітектурному комплексі, зведеному під патронатом тодішнього Президента України Л.Д. Кучми, архітектори якого навіть отримали Державну премію України.

Гімназія користується великою популярністю серед сімферопольців. У народі її навіть стали називати гімназією «Відродження». Конкурс при вступі до гімназії настільки великий (зарахування на навчання здійснюється за результатами співбесіди), що батьки займають чергу на співбесіду напередодні, проводять ніч біля входу до закладу, але кримська і сімферопольська влада як п'ять років тому, так і сьогодні не звертає увагу на це, не поспішає розширяти мережу українських шкіл, надати можливість сімферопольцям, та й кримчанам узагалі, навчатися державною, українською, тим самим зробити кримського абітурієнта конкурентоспроможним у вишах Києва, Львова, інших міст України, де викладання ведеться українською мовою. До сказаного слід додати, що бажання навчатися українською мають не тільки кримчани-етнічні українці, але й представники інших національностей — росіяни, кримські татари, євреї та інші національності.

Подія третя. Започаткування спеціальності «українська мова та література» в Кримському державному педагогічному інституті ім. М.В. Фрунзе — попереднику Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. І тут на часі зробити невеличкий екскурс в історію, адже початки поширення української мови на Кримському півострові закладені ще в радянські часи, майже за півстоліття до моменту проголошення її державною.

Але про все по порядку.

1954 р. в Радянському Союзі з великою помпезністю святкували 300-у річницю Переяславської угоди між Україною і Росією. На додаток до численних урочистостей, незліченних промов з цієї нагоди і публікацій на цю тему ЦК КПРС оприлюднив тринадцять «тез», у яких доводилася непохитність «вічного союзу» українців із росіянами. Вінчав святкування ювілею акт передачі Кримської області зі складу Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки.

У тому ж році Рада Міністрів Української РСР прийняла рішення про переведення українського відділення з Криворізького державного педагогічного інституту в Кримський державний педагогічний інститут імені М.В. Фрунзе, а 1 вересня 1955 р. вже розпочався навчальний процес на українському відділенні історико-філологічного факультету Кримського педінституту, на перший курс якого за підсумками вступних випробувань були зараховані 25 студентів, на другий-четвертий курси — студенти, переведені з Криворізького педінституту.

Через рік, 1956 р., перші випускники — фахівці з української мови та літератури — роз'їхалися працювати за призначенням у школи Криму, щоб навчати кримських школярів української мови, знайомити їх із творчими здобутками українського письменства і, ширше, з українською культурою.

У 1955 р. в Кримському державному педінституті створена перша українознавча кафедра — української мови та літератури, яка протягом двадцяти років залишалася єдиною на півострові і була центром популяризації української мови й літератури в російськомовному Криму.

Слід зазначити, що викладачі новоствореної кафедри не тільки забезпечували навчальний процес на українському відділенні, викладали українську мову та літературу на інших факультетах інституту, але й брали активну участь у перепідготовці вчителів української мови та літератури загальноосвітніх шкіл області на базі Кримського обласного інституту вдосконалення вчителів. Колектив кафедри вже тоді турбувався про розширення сфери функціонування української мови в Криму. За пропозицією кафедри була відкрита українська школа-інтернат у Сімферополі, а згодом і українські школи в селищі Гвардійському та селі Лозовому Сімферопольського району, в яких студенти українського відділення отримали можливість проходити педагогічну практику.

Ще кілька знакових подій, що де-факто закладали підвалини утвердження української мови як державної на кримській землі задовго до надання їй такого статусу.

19 лютого 1972 р. уряд Української РСР прийняв рішення про створення на базі Кримського державного педагогічного інституту імені М.В. Фрунзе Сімферопольського державного університету імені М.В. Фрунзе. Цього ж року на базі історико-філологічного факультету створено два факультети — історичний і філологічний, а набір студентів на спеціальність «українська мова та література» збільшився з 25 до 35 осіб.

1975 р. вчена рада університету прийняла рішення про поділ кафедри української мови і літератури на дві кафедри — української мови та української літератури.

1980 р. — збільшено набір студентів на перший курс до 50 осіб.

У кінці 80 — 90 років минулого століття на факультеті з'явилися перші доморощені доктори наук. Так, у жовтні 1988 р. захистив докторську дисертацію з української літератури П.М. Киричок, у червні 1997 р. — докторську дисертацію з української мови Ю.Ф. Прадід, який, до речі, став ще й доктором наук зі спеціальності «російська мова», другим, після В.М. Мігіріна, в історії Криму.

22 грудня 2004 р. вчена рада Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського прийняла рішення про створення на базі філологічного факультету факультетів слов'янської філології та журналістики й української філології.

Підсумовуючи слід сказати, що за 55 років, що минули з часу відкриття в головному виші Криму спеціальності «українська мова

та література», з малочисельного відділення (всього 100 студентів) у складі історико-філологічного факультету виріс окремий факультет української філології, на якому навчаються понад 700 студентів, що репрезентують 13 національностей, які мешкають у багатонаціональному кримському регіоні. Для читання лекцій на факультет запрошують відомих учених-філологів. Тільки за останні два роки на факультеті виступили з лекціями професори Ю.І. Ковалів, П.П. Кононенко, О.О. Тараненко, А.О. Ткаченко (Київ), Р.П. Зорівчак (Львів), В.Д. Ужченко (Луганськ), П.І. Білоусенко (Запоріжжя) та ін.

Сьогодні факультетові української філології без перебільшення належить першорядна роль в утвердженні української мови як державної в Криму. У складі факультету три кафедри — українського мовознавства (завідувач професор Ю.Ф. Прадід), теорії та історії української літератури (завідувач професор В.І. Гуменюк), культури української мови (завідувач доцент Л.В. Савченко). Остання, власне, є загальноуніверситетською, оскільки за кафедрою закріплена дисципліна «українська мова за професійним спрямуванням» і деякі інші дисципліни мовознавчого циклу, які викладаються на всіх п'ятнадцяти факультетах університету.

На факультеті працюють 34 викладачі, з яких 5 мають науковий ступінь доктора наук, 21 — кандидата наук, і лише 8 — не мають наукового ступеня. Також, слід наголосити на тому, що протягом останніх п'яти років факультет нарощував науковий потенціал лише за рахунок власних резервів. 8 викладачів факультету за цей час захистили кандидатські дисертації.

У вересні 2010 р. на вченій раді факультету схвалений «Перспективний план захистів докторських і кандидатських дисертацій викладачами і аспірантами факультету на 2011—2015 рр.», згідно з яким у 2011 р. передбачається захист 1 докторської та 3 кандидатських дисертацій, 2012 р. — теж 1 докторської та 3 кандидатських, 2013 р. — 4 кандидатських, 2014 р. — 2 кандидатських дисертацій.

Для популяризації народних традицій українського народу, української культури, мови п'ять років тому на факультеті створений центр українознавства, до складу якого входять виставкова зала «Україна крізь віки», міні-музеї «Український рушничок», «Українська оселя», мовознавча і літературознавча бібліотеки. Якимось перебуваючи в черговий раз на факультеті професор П.П. Кононенко сказав: «На факультеті української філології в Таврійському університеті українського більше, ніж у столичному шевченківському університеті. Думаю, що тут не гріх і є чому повчитися багатьом вишам зі столиці, Сходу і навіть Заходу України».

Літературознавча бібліотека розміщується в аудиторії ім. проф. О.І. Губаря (Олександр Іванович Губар майже півстоліття працював на факультеті), а створена вона на базі приватної бібліотеки, яку проф. О.І. Губар заповів університетові (близько 4 тис. прим.), друга — лінгвістична, яка створена на базі приватних бібліотек викладачів-

мовознавців факультету (понад 3 тис. прим.). У мовознавчій бібліотеці є також електронна бібліотека словників, що налічує близько 100 одиниць.

На часі створення в одній із аудиторій високопрофесійної виставкової галереї «Українські письменники і Крим», в іншій — «Видатні українські мовознавці».

Останніми роками факультет став одним із найпрестижніших і найбільш затребуваних у Таврійському національному університеті імені В.І. Вернадського, про що яскраво свідчать вступні кампанії 2007 — 2010 рр. Так, наприклад, у 2010 р. на денну форму навчання зараховано 70 студентів, серед них 55 студентів — на бюджетні місця, і на заочну форму навчання — 45 студентів (усіх на бюджетні місця). До речі, у 2010 р. в Таврійський національний університет на заочну форму навчання за державні кошти зараховано всього 118 студентів, серед яких понад третина майбутніх українських філологів.

Ми твердо переконані, що важливу роль у популяризації української мови в Криму є досягнення студентів української філології не лише на теренах Криму, але й в Україні.

Кілька слів про деякі з них.

У 2010 р. вперше в історії Таврійського університету студентка V курсу *Анна Мячина* посіла III місце на Всеукраїнському конкурсі з української мови імені Петра Яцика серед студентів вишів України, випередивши представників таких знаних у державі навчальних закладів, як Київський, Харківський, Львівський національний університети. До слова, заохочувальну премію «За шанобливе ставлення до мовних традицій українського народу» отримала ще одна студентка V курсу нашого факультету *Анастасія Курко*.

Два роки поспіль стипендіатами Всеукраїнської програми «Завтра. UA» Фонду Віктора Пінчука стають наші студентки *Анастасія Родіонова* і *Таміла Беялова*. У жовтні 2010 р. студентка II курсу *Марія Бакало* посіла I місце на Всеукраїнському творчому конкурсі «Борітеся — поборете», що проводився в Луганську.

В Інституті післядипломної освіти, що є структурним підрозділом Таврійського університету, п'ять років тому відкрита за нашою ініціативою спеціальність «українська мова та література» з ліцензійним обсягом 15 осіб. Слід сказати, що охочих здобути другу вищу освіту значно більше, а тому вирішується питання про збільшення ліцензійного обсягу до 25 осіб. Серед тих, хто навчається тут, фахівці найрізноманітніших сфер — фінансисти та юристи, економісти та медики, державні службовці, працівники правоохоронних органів. Про престижність спеціальності свідчить і той факт, що щорічно закінчують факультет 1–2 кандидати наук, і не лише філологічних.

Предметом особливої уваги керівництва факультету є учнівська і студентська молодь кримського регіону. Чотири роки поспіль на базі факультету української філології проводиться Всекримський конкурс учнівської та студентської творчості «Змагаймося за нове життя», при-

свячений річниці народження Лесі Українки. Конкурс, безперечно, сприяє глибшому ознайомленню зі спадщиною геніальної української поетеси Лесі Українки, спонукає до осмислення державотворчої місії українського народу, перспектив розвитку української мови як державної, національної гідності та особистісної відповідальності за майбутнє України кримської молоді. Принагідно зауважимо, що кількість учасників цього змагання щорічно зростає і 2011 р. 350-місна зала факультету вже не змогла вмістити всіх учасників і гостей свята (їх було близько 600).

Факультет плідно співпрацює з Українською школою-гімназією. З вересня 2010 р. на факультеті щосуботи проводяться заняття в «Школі філолога» з учнями філологічних класів гімназії (60 осіб), учасники якої вже встигли назвати ці заняття «Університетським днем». Лекційні й семінарські заняття з курсів «Вступ до науки про мову», «Вступ до науки про літературу», «Культура українського мовлення», «Історія української літератури XIX і XX ст.», «Українські письменники Криму» проводять провідні викладачі факультету — доктори і кандидати наук.

Факультет української філології Таврійського університету сьогодні не лише центр українознавчої освіти й культури Криму, але й центр українознавчої науки. Праці учених факультету з української фразеології і термінології, юридичної лінгвістики, історії української драматургії, компаративістики добре відомі науковій громадськості не лише в автономії, але й за її межами.

Останніми роками центр порівняльного і зіставного дослідження актуальних проблем фразеології української, російської, кримськотатарської та інших мов поступово переміщується з Києва, Львова, Харкова в Крим, у Таврійський національний університет. Свідченням цього є проведення двох вельми представницьких міжнародних конференцій «Актуальні проблеми сучасної фразеології» у 2007 і 2009 рр., у кожній із них взяли участь понад сто вчених, серед яких кожен четвертий доктор наук, професор і які стали першими науковими форумами такого масштабу, організованими факультетом.

На факультеті активно розвивається єдиний в Україні науковий центр із дослідження проблем юридичної лінгвістики — науки, що сформувалася на стикові права і лінгвістики лише наприкінці XX — на поч. XXI ст. і має вельми важливе значення на етапі становлення державності в Україні. На важливість вивчення теоретичних і прикладних аспектів юридичної лінгвістики не раз звертали увагу провідні українські вчені, юристи і філологи, зокрема, чл.-кор. НАН України О.Л. Копиленко, О.Б. Ткаченко, С.Я. Ермоленко, В.М. Широков, професори В.М. Шаповал, Є.О. Харитонов, В.М. Коссак та ін.

Усе частіше до нас звертаються за допомогою, юридико-лінгвістичними консультаціями як фізичні, так і юридичні особи. У 2009 р., наприклад, ученими факультету виконана велика робота (на суму близько 50 тис. грн.) на замовлення Севастопольської філії Центру дер-

жавного земельного кадастру при Державному комітеті України, що стосувалася наукового обґрунтування перекладу українською мовою назв проспектів, вулиць, майданів тощо міста Севастополя.

Мабуть, визнанням досягнень науковців Криму слід вважати і відкриття у квітні 2007 р. першої в історії Таврійського університету спеціалізованої вченої ради з захисту кандидатських дисертацій з української мови (голова спецради проф. Ю.Ф. Прадід), у роботі якої дали згоду брати участь не лише вчені Криму, але й такі відомі в Україні науковці, як доктори філологічних наук С.О.Соколова, В.Л. Іващенко, завідувачі відділів з Інституту української мови НАН України, А.П. Загнітко із Донецького, О.О. Селіванова із Черкаського національних університетів. Відкриття ради дало можливість готувати фахівців вищої кваліфікації — кандидатів наук — не тільки для Таврійського університету, але й для інших вишів кримського регіону, і навіть центральних, східних і південних областей України.

Висловлені вище міркування дають підстави сподіватися, що колектив факультету української філології Таврійського університету, тисячі наших випускників, які працюють у просвітницьких закладах, державних структурах і громадських організаціях регіону, роблять щоденно таку кропітку, але надзвичайно важливу справу — сприяють і сприятимуть надалі зростанню авторитету української мови як державної на теренах Автономної Республіки Крим.

1. Зеркало недели. — 1997. — 4–10 октября. — С. 1.
2. *Ткаченко О. Б.* Українська мова як державна у труднощах її становлення // Мовознавство. — 2010. — № 6. — С. 3–10.

Juriy Pradid (Simpheropol')

THE ROLE OF THE FACULTY OF UKRAINIAN PHILOLOGY OF TAURIDA NATIONAL V.I. VERNADSKY UNIVERSITY IN GOVERNMENTALISATION OF THE UKRAINIAN LANGUAGE IN THE CRIMEA

This article is aimed to show the broadening of the functioning sphere of the Ukrainian language as official in the Autonomous Republic of Crimea during the period of the independence of Ukraine. The first-rank role in the implementation of this important task belongs to the Faculty of Ukrainian philology of Taurida National V.I. Vernadsky University.

Key words: Ukrainian language, governmentalisation of the Ukrainian language, Faculty of Ukrainian philology, Taurida National V.I. Vernadsky University, the Autonomous Republic of Crimea.